

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: СТАТИСТИЧНИЙ ОГЛЯД ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

ДЯЧЕК В. В.

аспірант

Харків

Міжнародна торгівля товарами та послугами є вагомим складовим зовнішньоекономічної діяльності країни. Я. Тінберген виділяв останню як складову врівноваженого економічного розвитку суспільства. Тому в управлінні економічним розвитком країни поряд з безробіттям та інфляцією слід приділяти увагу управлінню зовнішньоекономічною діяльністю, міжнародній торгівлі товарами зокрема. При прийнятті рішень необхідна інформація про об'єкт управління, яка знижує рівень невизначеності про нього та оточуючу його середу. На даному етапі посткризового розвитку економіки України та її зовнішньоекономічної діяльності постає питання вибору напрямку подальшого руху. Тому для осмислення стану розвитку даного виду діяльності було прийнято рішення проаналізувати статистику розвитку експорту-імпорту товарів, у результаті якого буде констатація факту ступеню успішності даного виду діяльності та можливі шляхи її подальшого

розвитку. Це значно знизить рівень невизначеності та надасть варіанти для прийняття рішень щодо подальшого напрямку розвитку й відповідно обрання заходів державного управління.

Мета дослідження – за допомогою об'єктивних методів статистичного аналізу констатувати ситуації, що склалася у зовнішньоекономічній торгівлі товарами, обґрунтування та формулювання можливих шляхів розвитку у цій сфері діяльності України.

Для прийняття рішення щодо напрямку удосконалення регулювання зовнішньоекономічної діяльності необхідно проаналізувати ситуацію, що склалася на сьогодні у даній сфері діяльності вітчизняних підприємств.

Об'єкт дослідження – економічна активність українських підприємств.

Предмет дослідження – статистика зовнішньоекономічної торгівлі товарами українськими підприємствами.

Для розуміння стану економіки України було розглянуто динаміку індексу фізичного обсягу ВВП України за 1991 – 2009 рр. [10], яка представлена графічно на *рис. 1*.

Індекси фізичного обсягу внутрішнього продукту показують таке:

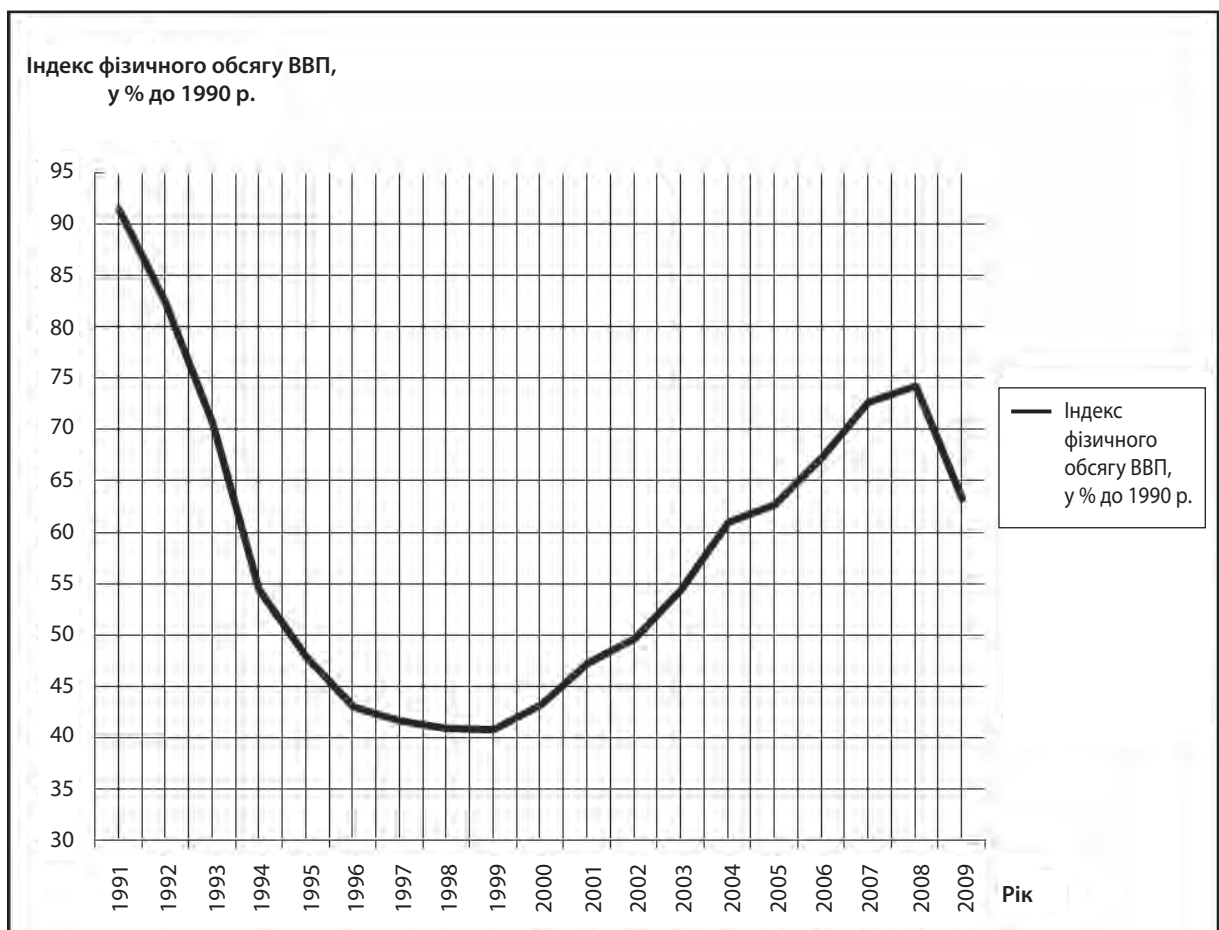

Рис. 1. Індекс фізичного обсягу ВВП України за 1991-2009 рр., у %

- ✦ у 1990 році товарів вироблялося більше, ніж за наступні роки у період з 1991 по 2009 рр.;
- ✦ на обраний проміжок часу доводиться азіатська криза 1998 – 1999 рр., яка перейшла і сильно позначилася на країні колишнього СРСР, у тому числі й Україну. У результаті видно, що пік кризи припав на 1998 рік, а економіка почала відновлюватися через рік-два;
- ✦ на даний момент у країні також спостерігаються кризові явища, але зараз Україні більш інтегрована в міжнародний простір, і її економіка буде відчувати відновлення світової економіки, що позитивно позначиться на стан першої через зовнішньоекономічну діяльність;
- ✦ потенціал зростання економіки України при відновленні – приблизно 40 п. п. до рівня 1990 р.

Далі було проаналізовано тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств [8], *рис. 2*.

З *рис. 2* видно, що у 1999 р. відбулося незначне зниження показників експорту та імпорту, яке розпочалося у 1997 р. і тривало до 2000 р., у результаті розповсюдження Азійської кризи 1997 р. Але таке незначне зниження пояснюється зниженням обсягів зовнішньоекономічної діяльності з 1990 р. разом із показниками ВВП. З 1999 р. дані показники росли експоненційно, уповільнивши своє зростання в 2004 р. та відновивши зростання у 2005 р. З цього року імпорту перевищує

експорт. У 2008 р. спостерігається падіння показників через фінансову кризу, але по аналогії з Азійською кризою 1997 р. можна прогнозувати відновлення рівня зовнішньоекономічної діяльності у 2010 – 2012 рр. до рівня 2007 р. та продовження тренду зростання разом із відновленням зростання світової економіки. Також в результаті кризи різниця між експортом та імпортом зменшилася.

Далі було проведено АВС-аналіз [11] структури експорту товарів товарними групами за 2010 рік [8], результати якого представлено в *табл. 1*. З неї видно, що до групи А увійшло шість груп товарів УКТ ЗЕД [6], але слід зауважити: значну питому вагу має група «XV. Недорогоцінні метали та вироби з них» – приблизно 34%. Далі було проведено дисперсійний аналіз базисних середньорічних темпів зростання експорту [3, с. 124, с. 146] за групами товарів УКТ ЗЕД, який представлено в *табл. 2*, з якої витікає, що коефіцієнт варіації складає 31% – значне відхилення, також можна констатувати [3, с. 149]: групи АВС-аналізу всередині відрізняються рівнем темпів зростання. Для більш глибокого розуміння графічно на *рис. 2* і *рис. 3* представлено зміну питомих ваг перших двох АВС-груп за 2002 – 2010 рр.

На *рис. 3* не зображено групу «VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості», тому що вона має низькі темпи зростання та невелику питому вагу. Найшвидше зростає експорт «II. Продуктів рослинного походження» й «XVII. Транспортних засобів та шляхового обладнання». Але падіння за даними

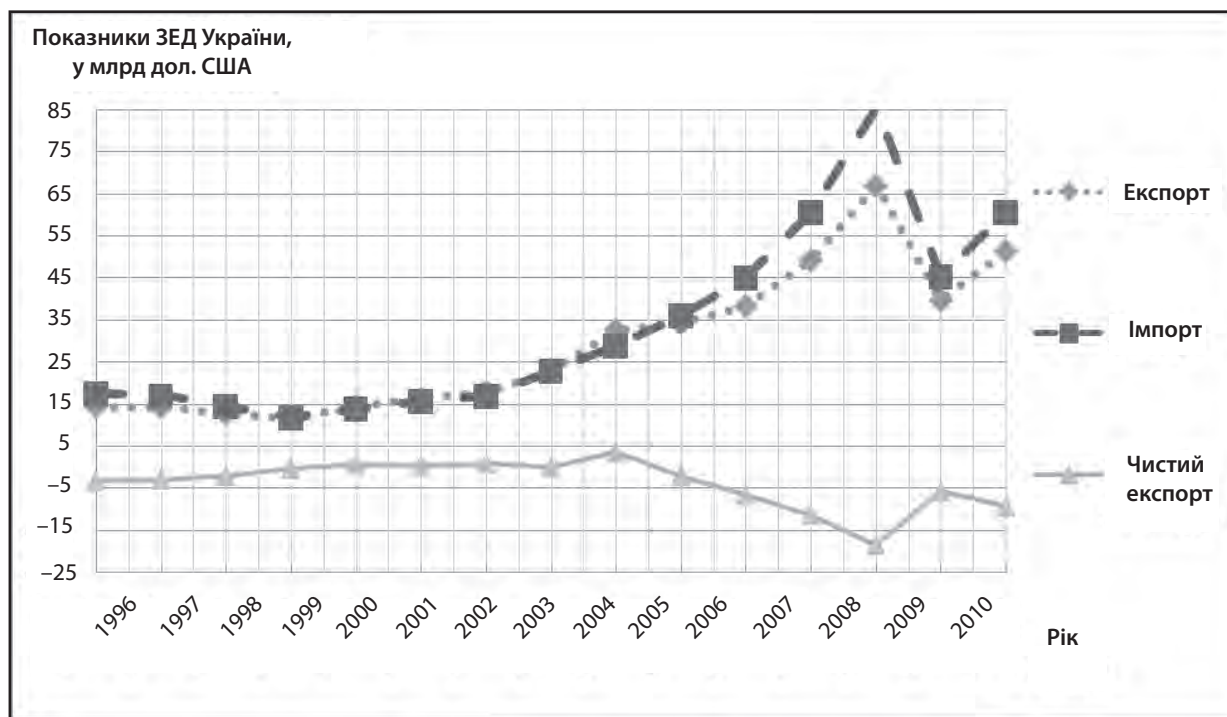

Рис. 2. Показники експорту-імпорту товарів України за 1996 – 2009 рр., млн дол. США

Таблиця 1

АВС-аналіз структури експорту товарів за групами УКТ ЗЕД за 2010 р.

№ з/с	АВС-група	Група товарів УКТ ЗЕД [6]	Питома вага групи УКТ ЗЕД	Питома вага АВС-групи
1	2	3	4	5
1	А	XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	33,7	78,80
2		V. Мінеральні продукти	13,3	
3		XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	11	
4		II. Продукти рослинного походження	7,7	
5		VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	6,8	
6		XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	6,3	
7	В	III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	5,1	15,00
8		IV. Готові харчові продукти	5	
9		X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	1,8	
10		IX. Деревина і вироби з деревини	1,6	
11		I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1,5	
12	С	XI. Текстиль та вироби з текстилю	1,4	6,2
13		VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	1,3	
14		XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	0,8	
15		XX. Різні товари і вироби	0,8	
16		99 Різне	0,6	
17		XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	0,5	
18		VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	0,3	

1	2	3	4	5
19		XII. Взуття, головні убори, парасольки	0,3	
20		XIV. 71 Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них	0,1	
21		98 Товари, придбані в портах	0,1	
22		XXI. 97 Вироби мистецтва	0	

Таблиця 2

Дисперсійний аналіз базисних середньорічних темпів зростання експорту за групами товарів УКТ ЗЕД за 2002 – 2010 рр.

№ з/с	Діапазон	Групи товарів УКТ ЗЕД [6]	f	$\bar{X}$	$(X - \bar{X})^2 \cdot f$
1	2,56 – 75,51	XXI. 97 Вироби мистецтва (C)	1	0,256	3,9463
2	75,51 – 148,46	99 Різне (C) I. Живі тварини; продукти тваринного походження (B) XI. Текстиль та вироби з текстилю (C) XII. Взуття, головні убори, парасольки (C)	4	1,2839	0,9190
3	148,96 – 221,41	VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них (C) X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів (B) VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (A) XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла (C) XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку (A) XV. Недорогоцінні метали та вироби з них (A)	6	1,9700	0,0743
4	221,41 – 294,36	VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук (C) 27 Енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки V. Мінеральні продукти (A) IX. Деревина і вироби з деревини (B) XX. Різні товари і вироби (C) II. Продукти рослинного походження (A)	6	2,5175	0,0756
5	294,36 – 367,31	98 Товари, придбані в портах (C) XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти (C) IV. Готові харчові продукти (B) XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання (A)	4	3,2117	0,9392
6	367,31 – 440,26	III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження (B)	1	4,4026	4,6659

$$s^2 = 0,4827; \delta = 0,6948; \vartheta = 30,98\%$$

показниками також велике. При чому «II. Продукти рослинного походження» продовжили падіння у 2010 році, на відміну від транспортних засобів та інших груп товарів цієї АВС-групи, які відновили зростання. Розглянемо тенденції розвитку експорту товарами групи В, що представлено на *рис. 4*.

Виходячи з *рис. 4*, найшвидше зростав експорт жирів та олій тваринного або рослинного походження, який знизився лише 2008 р. та відновився у 2009. Схожу тенденцію мали й інші групи УКТ ЗЕД даної АВС-групи.

На *рис. 5* зображено показники базисних темпів зростання товарних груп згідно з АВС-аналізом, з якого витікає, що найшвидше зростала питома вага групи В, а зі зроблених розрахунків можна стверджувати, що

драйверами цього зростання були «III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження», «IV. Готові харчові продукти».

Аналогічно було проаналізовано імпорту товарів [8]. Результати його АВС-аналізу [11] у 2010 р. представлено у *табл. 3*, а дисперсійного – у *табл. 4*. З *табл. 3* видно, що на групи товарів УКТ ЗЕД «V. Мінеральні продукти» та «XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку» припадає приблизно 48 % загальної кількості імпорту товарів, що свідчить про його сконцентрованість. З проведеного дисперсійного аналізу (*табл. 4*), витікає, що коефіцієнт варіації складає 23%, і є суттєвим, хоча менший, ніж аналогічний показник по експорту [3, с. 149]. Тобто імпорту товарів зростав нерівномірно.

Рис. 3. Базисні темпи зростання експорту товарів групи товарів УКТ ЗЕД АВС-групи А, у %, 2001р. – базисний

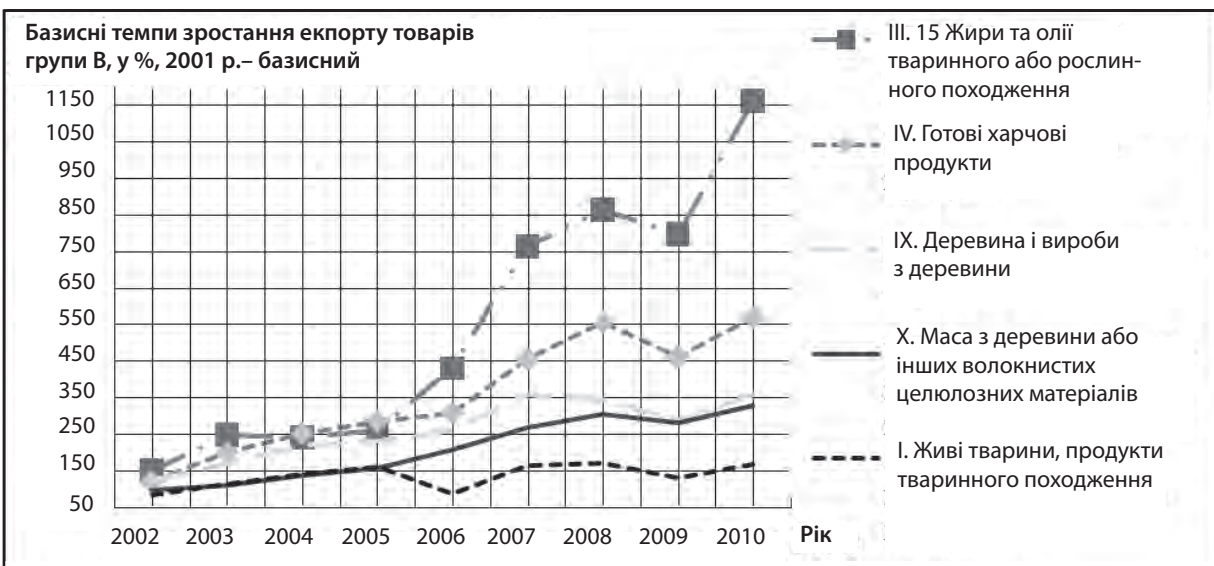

Рис. 4. Базисні темпи зростання експорту товарів групи В, у %, за 2002 – 2010 рр., 2001р.– базисний

Тенденції розвитку імпорту АВС-груп А і В представлені на рис. 6 і рис. 7 відповідно. З рис. 6 видно, що випереджаючими темпами зростала групи продукції «XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання».

Так, коефіцієнт випередження у 2008 р. склав 2,9 раза у порівнянні з базисними темпами зростання імпорту взагалі. Також випереджали зростання загального обсягу імпорту таких груп товарів за УКТ ЗЕД: XV «Не-

Базисні темпи зростання питомої ваги експорту ABC-груп, у од., 2001 р.– базисний

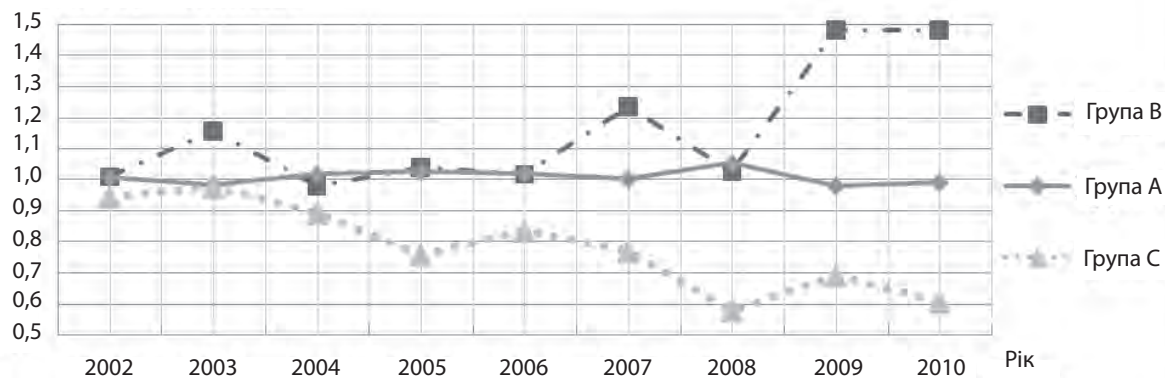

Рис. 5. Базисні темпи зростання питомої ваги експорту ABC-груп, у %, за 2002 – 2010 рр., 2001 р. – базисний

Таблиця 3

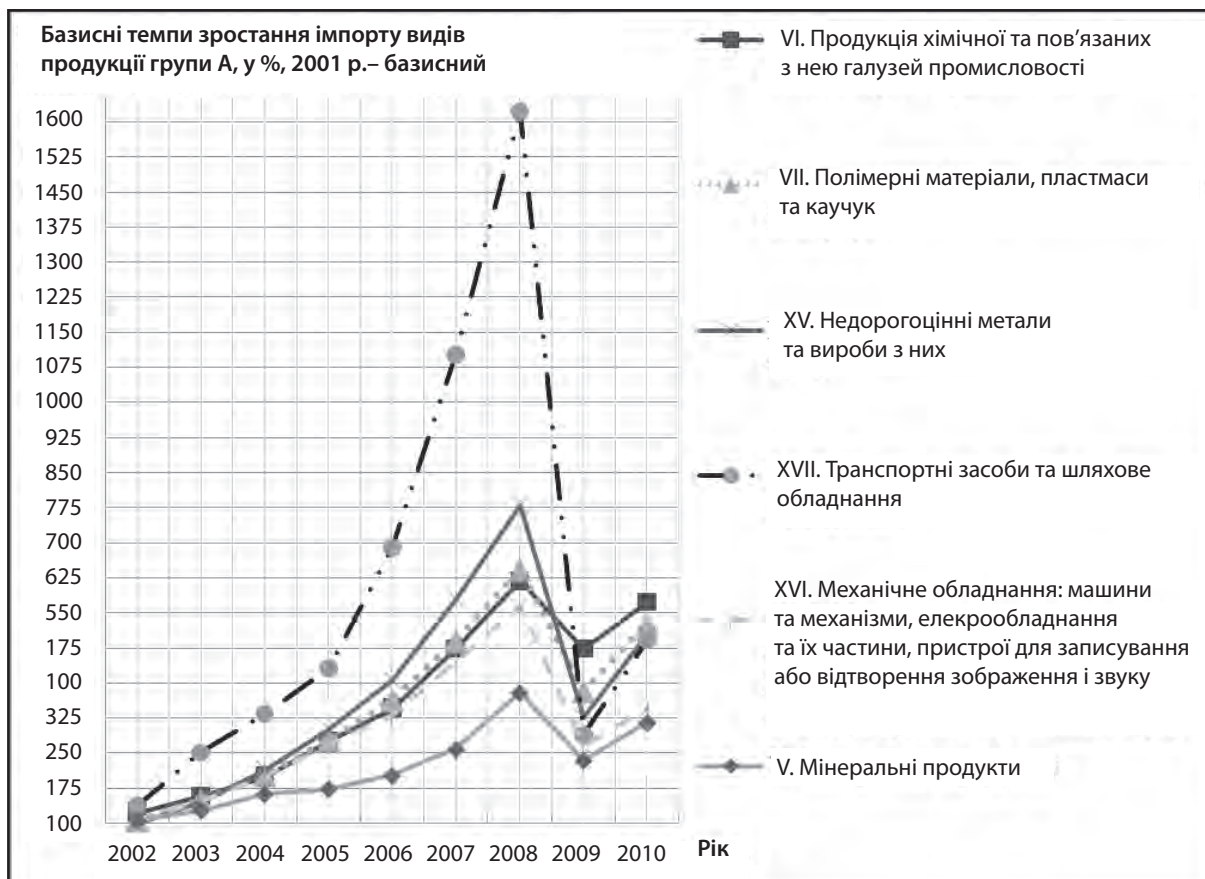
ABC-аналіз структури імпорту товарів за групами УКТ ЗЕД за 2010 р.

№ з/с	ABC-група	Група товарів УКТ ЗЕД [6]	Питома вага групи УКТ ЗЕД	Питома вага ABC-групи
1	А	VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	6	77,6
2		XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	6	
3		XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	6,8	
4		VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	10,6	
5		XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	13,4	
6		V. Мінеральні продукти	34,8	
7	В	I. Живі тварини; продукти тваринного походження	2	14,7
8		II. Продукти рослинного походження	2,6	
9		X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	2,7	
10		XI. Текстиль та вироби з текстилю	3,3	
11		IV. Готові харчові продукти	4,1	
12	С	XXI. 97 Вироби мистецтва	0,1	7,7
13		99 Різне	0,2	
14		VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	0,3	
15		98 Товари, придбані в портах	0,4	
16		XIV. 71 Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них	0,5	
17		IX. Деревина і вироби з деревини	0,6	
18		III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,7	
19		XII. Взуття, головні убори, парасольки	0,8	
20		XX. Різні товари і вироби	1,1	
21		XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	1,5	
22		XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	1,5	

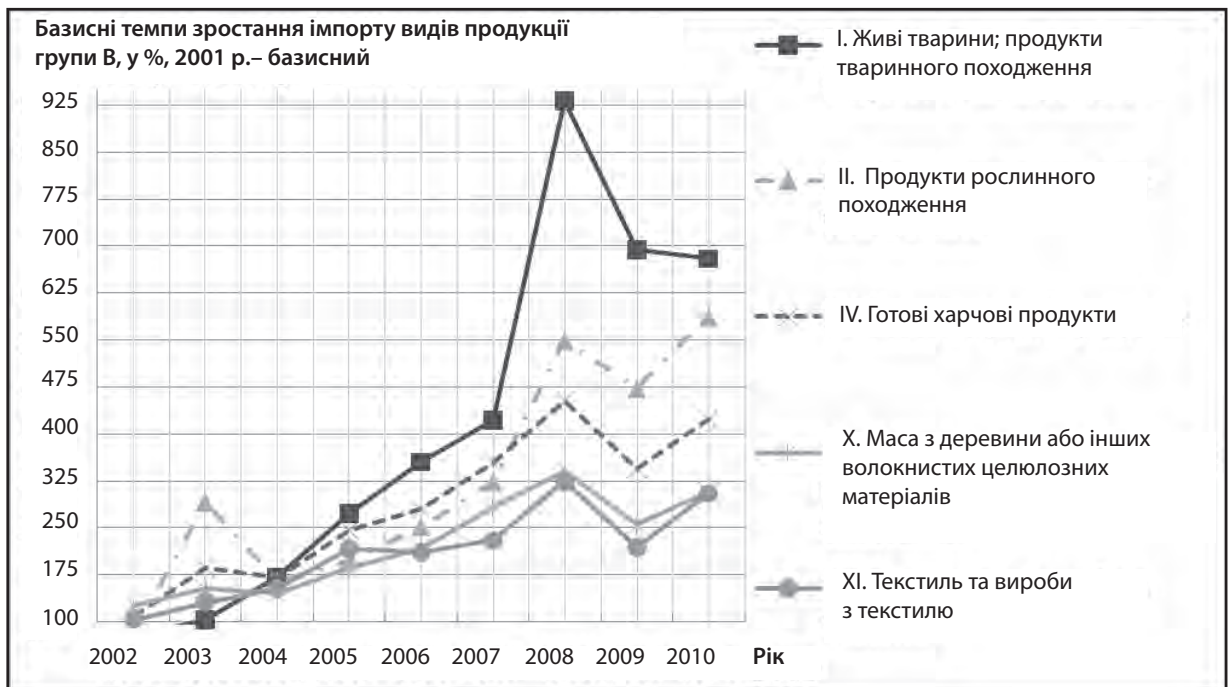
Дисперсійний аналіз базисних середньорічних темпів зростання імпорту за групами товарів УКТ ЗЕД за 2002 – 2010 рр.

№ з/с	Діапазон	Група товарів УКТ ЗЕД [б]	f	$\bar{X}$	$(X - \bar{X})^2 \cdot f$
1	0,6197 – 1,4098	99 Різне (С)	1	0,6197	4,3811
2	1,4098 – 2,1999	VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них (С) XI. Текстиль та вироби з текстилю (В) V. Мінеральні продукти (А) X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів (В)	4	1,9628	0,5625
3	2,1999 – 2,9900	98 Товари, придбані в портах (С) XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти (С) XXI. 97 Вироби мистецтва (С) IV. Готові харчові продукти (В) XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку (А) II. Продукти рослинного походження (В) III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження (С)	7	2,5501	0,0265
4	2,9900 – 3,7801	VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук (А) XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла (С) I. Живі тварини; продукти тваринного походження (В) XV. Недорогоцінні метали та вироби з них (А) VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (А) IX. Деревина і вироби з деревини (С) XX. Різні товари і вироби (С)	7	3,1271	0,1716
5	3,7801 – 4,5702	XII. Взуття, головні убори, парасольки (С) XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання (А)	2	4,3786	2,7749

$$\delta^2 = 0,3958; \delta = 0,6291; \vartheta = 23,19\%$$

Рис. 6. Базисні темпи зростання імпорту видів продукції групи А, у %, за 2002 – 2010 рр., 2001 р.– базисний

Рис. 7. Базисні темпи зростання імпорту видів продукції групи В, у %, за 2002 – 2010 рр., 2001р.– базисний

дорогоцінні матеріали та вироби з них», VII «Полімерні матеріали, пластмаси і каучук». XVI – група товарів «Механічне обладнання, машини та механізми, електрообладнання та їх частини, пристрої для записування або відтворення зображення і звуку» майже повторюють напрямок розвитку загального обсягу імпорту.

З рис. 7 витікає, що лише група товарів «I. Живі тварини; продукти тваринного походження» перевищували темпи зростання відповідного показника загального обсягу імпорту. Всі інші або наближалися до нього, або були нижчими. Але імпорт даної групи починаючи з 2008р. знижується. Базисні темпи зростання імпорту інших груп УКТ ЗЕД даної АВС-групи мають схожу тенденцію зростання до 2008 р., зниження у 2009 р. і відновлення зростання в 2010 р. Але лише показники зростання імпорту групи «II. Продукти рослинного походження» перевищили рівень 2008 р.

Далі було проаналізовано зміну структури імпорту товарів за допомогою базисних темпи зростання питомої ваги АВС-груп, результати чого зображено на рисунку 8 «Базисні темпи зростання питомої ваги імпорту АВС-груп товарів». З якого витікає, що зростання показників питомої ваги груп відбувалося не стабільно, група А відтворює тенденцію розвитку загального обсягу імпорту, тому що вона по суті її формує. Група В показує протилежну тенденцію розвитку у 2009 році до загального обсягу імпорту.

ВИСНОВКИ

На сьогодні в результаті світової фінансової кризи обсяги експорту-імпорту товарів знизилися, але чистий експорт збільшився. Більш глибокий аналіз структури та базисних темпів зростання показників зовнішньої торгівлі показав таке:

1. Зростання обсягу експорту за групами товарів УКТ ЗЕД відбувався нерівномірно. Найшвидше зростав обсяг експорту груп товарів серед АВС-груп А та В: «III. Жирів та олій...», «XVII. Транспортні засоби...», «II. Продукти рослинного походження».

2. В експорті вагому питому вагу займають «XV. Недорогоцінні метали та вироби з них», «V. Мінеральні продукти», лише дві групи товарів УКТ ЗЕД з високим рівнем переробки ««XVI. Механічне обладнання...» та «XVII. Транспортні засоби...», що свідчить про високу концентрацію експорту продукції на одних групах товарів, який в основному має сировинний характер, який посилює свій вплив на визначення тренду розвитку шляхом збільшення своєї питомої ваги.

3. Схожа ситуація з імпортом продукції, обсяги якого збільшувалися досить нерівномірно. Третину імпорту складають «V. Мінеральні продукти», тобто енергоносії і взагалі має сировинний характер. У результаті зростання забезпеченості населення до кризи спостерігається зростання імпорту транспортних засобів.

4. Імпорт товарів групи В незважаючи на кризові явища зростав, а базисні темпи зростання питомої ваги показували контр циклічні результати. Ця група представлена споживчими товарами, від яких вітчизняні покупці не відмовились.

Структура експорту-імпорту товарів значно не змінилася і це є однією з нагальних проблем управління у сфері міжнародній торгівлі. Тому слід прийняти заходи у таких напрямках:

1. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості. Вона може використовувати позитивні зміни валютного курсу на свою користь для проведення політики імпортозаміщення. Також підвищувати технічну оснащеність та технологічний рівень виробництва [12, 14, 15].

2. Зниження енергозалежності. А. Ослунд стверджує, що Україна має потенціал використання енергозберігаючих техніки та технологій до відмовлення імпорту енергоносіїв [9].

3. Підвищення диференціації в першу чергу експорту продукцію за групами товарів, стимулювання розвитку виробництва та експорту наукоємних груп товарів через спрощення ведення бізнесу взагалі, та міжнародної торгівлі зокрема [4].

4. Стимулювання міжнародного обміну новітньою технікою. Українські підприємства експортують продукцію з низької переробкою, та імпортують, тобто обмін високими технологіями на міжнародному ринку майже не відбувається [12, 14].

Ці заходи допоможуть знизити залежність від експорту-імпорту обмеженого кола продуктів, підвищити рівень добробуту суспільства через забезпечення його якісними конкурентоспроможними товарами за рахунок підвищення конкуренції на вітчизняному ринку, та забезпечивши його робочими місцями [15]. Таке державне управління має базуватися на принципах індикативного управління, яке дозволить більш гнучко здійснювати регулювання даного виду діяльності в результаті планування цільових показників цієї діяльності [5]. Цей вид управління особливо актуальний, якщо взяти до уваги теперішні обсяги інформації та складність і багатофакторність міжнародної торгівлі [1]. Визначення основних індикаторів, що свідчатимуть про стан міжнародної торгівлі товарами та на основі яких можливо кількісне визначення цілей державної політики управління таким видом торгівлі є предметом подальшого дослідження автора. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Антоненко Л. А.** От методологии социального прогнозирования профессора А. С. Панарина к индикативному планированию посткризисного развития / Л. А. Антоненко // Социальная экономика.– 2011.– № 1.– С. 54 – 57.

2. **Базилевич, В. Д.** Економічна теорія: Політекономія: навч. посіб. / В. Д. Базилевич.– К.: Знання, 2008.– 719 с.

3. **Башина О. Э.** Общая теория статистики: Статистическая методология в изучении коммерческой деятельности: Учебник / О. Э. Башина, А. А. Спирина.– М.: Финансы и статистика, 2000.– 440 с.

4. **Блинов А.** Лондонские открытия / А. Блинов // Эксперт.– 2011.– № 19.– С. 3.

5. **Дячек В. В.** Актуальність індикативних принципів управління зовнішньоекономічною діяльністю / В. В. Дячек, І. В. Семеняк // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Проблеми соціально-економічного розвитку України: досвід, перспективи, інновації» (м. Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Інститут економіки і міжнародних економічних відносин, Економічний факультет, студентське наукове товариство, 15 – 16 квітня 2011 р.).– Харків: ХНУ, 2011.– С. 132 – 134.

6. Класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]: Державний класифікатор України від 01 січня 2008 р. // Державний комітет статистики

України, Науково-дослідний інститут статистики Держкомстату України.– Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/

7. **Липов В. В.** Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль II. Міжнародні ринки та форми міжнародної економічної взаємодії. Навчально-практичний посібник / В. В. Липов.– К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008.– 368 с.

8. **Макогон Ю. В.** Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навчальний посібник / Ю. В. Макогон, В. С. Рижиков, С. В. Касьянюк [та ін.].– К.: Центр навчальної літератури, 2006.– 424 с.

9. **Ослунд А.** «Газпром». Слабеющий колос и насущная необходимость реформ / А. Ослунд // Россия после кризиса: сборник статей / авторы-составители С. Гуриев, Э. Качинс, А. Ослунд.– М.: ООО «Юнайтед-Пресс», 2011.– С. 209 – 233.

10. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] // www.ukrstat.gov.ua

11. **Сергеев В. И.** Корпоративная логистика. 300 ответов на вопросы профессионалов / В. И. Сергеев, Л. Б. Белов [и др.]; под ред. В. И. Сергеева.– М.: ИНФРА-М, 2006.– 976 с.

12. **Сыченко Е.** Поднять нельзя оставить / С. Сыченко // Эксперт.– 2011.– № 26.– С. 28 – 29.

13. **Сыченко Е.** Письмо в контейнере / С. Сыченко // Эксперт.– 2011.– № 19.– С. 15 – 20.

14. **Чухлеб Ю.** Наливное яблочко по золотому блюдечку / Ю. Чухлеб // Эксперт.– 2011.– № 22.– С. 13 – 17.

15. **Юрчишин В.** Холодная осень 2011-го / В. Юрчишин // Эксперт.– 2011.– № 33.– С. 34.